

O WYSTAWIE

W XVIII i do połowy XIX wieku na terenie Lubelszczyzny działały cztery zakłady przemysłu ceramicznego. Były to manufaktury w: Białej Podlaskiej (1738 – 1768), Zwierzyńcu (1773 - 1775), Tomaszowie Lubelskim (1794 – 1827) oraz Lubartowie (1839 – 1850). W wytwórni w Białej Podlaskiej produkowano fajans; w Zwierzyńcu naczynia fajansowe i prawdopodobnie kafle; w Tomaszowie produkowano wyroby fajansowe, a od 1806 r. również naczynia porcelanowe; w Lubartowie kamionkę i fajans. Celem wystawy jest prezentacja wyrobów manufaktur : tomaszowskiej, lubartowskiej oraz bialskiej. Wyroby te znajdują się w kolekcjach polskich muzeów: Muzeum Narodowego w Kielcach, Muzeum Narodowego w Krakowie, Muzeum Narodowego w Warszawie, Muzeum Narodowego we Wrocławiu, Muzeum Farmacji Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum w Krakowie , Muzeum Podlaskiego w Białymstoku, Muzeum Lubelskiego, Muzeum Regionalnego im. Janusza Petera w Tomaszowie Lubelskim, oraz jedno naczynie z kolekcji prywatnej Pana Ireneusza Szarka.

Nie zachowały się wyroby z manufaktury zwierzynieckiej.

Portrety Aleksandra Augusta Zamoyskiego oraz Stanisława Kostki Zamoyskiego pochodzą z Muzeum Zamoyskich w Kozłówce. Portret Klementyny z Sanguszków Małachowskiej znajduje się w Muzeum Okręgowym w Tarnowie, portret Jana Jakuba Zamoyskiego znajduje się w Muzeum Zamojskim w Zamościu.

Prezentowana wystawa ma charakter „otwarty", a twórcy mają nadzieję na uzupełnianie z czasem jej zasobów o eksponaty być może znajdujące się jeszcze w innych kolekcjach.

WIĘCEJ W PUBLIKACJI BIBLIOTEKI CYFROWEJ PL POD LINKIEM:

K. SCHABOWSKA, *ZARYS DZIEJÓW MANUFAKTURY FAJANSU I PORCELANY W ORDYNACJI ZAMOJSKIEJ W TOMASZOWIE LUBELSKIM*, LUBLIN 2015

Opracowanie merytoryczne wystawy:

dr Krystyna Schabowska, Politechnika Lubelska, k.schabowska@onet.pl

kustosz mgr Barbara Czajkowska, Muzeum Lubelskie, b.czajkowska@muzeumlubelskie.pl

Projekt graficzny i opracowanie wirtualne:

mgr Marta Zbańska, Biblioteka Politechniki Lubelskiej, m.zbanska@pollub.pl

Opracowanie programistyczne:

mgr Tomasz Szuster, Biblioteka Politechniki Lubelskiej, t.szuster@pollub.pl

MANUFAKTURY CERAMIKI NA LUBELSZCZYŹNIE

O wystawie

Historia manufaktury w Tomaszowie Lubelskim

Historia manufaktury w Lubartowie

Historia manufaktury w Białej Podlaskiej

Historia manufaktury w Zwierzyńcu

Kolekcja Tomaszowska

Kolekcja Lubartowska

Kolekcja Białopodlaska

Publikacje

HISTORIA MANUFAKTURY W TOMASZOWIE LUBELSKIM

Manufaktura fajansu i porcelany założona została w Tomaszowie Lubelskim, na terenie Ordynacji Zamojskiej w 1794 r. Twórcami jej byli: XI. ordynat – Aleksander August Zamoyski (1770 – 1800) oraz ceramik – wywodzący się z rodziny której zawdzięczamy początki produkcji porcelany w Polsce - Franciszek Mezer (? – 1829). Ordynat podpisując umowę, zobowiązał się do przekazania na rzecz powstającej manufaktury, nieruchomości w postaci placu i zabudowań. Lasy wokół Tomaszowa dostarczały potrzebnego opału, jednak surowiec niezbędny do produkcji porcelany – glinę dobrej jakości, sprowadzano z daleka, z Kamionki Wołowskiej położonej ok. 40 km na północ od Lwowa. Pokłady gliny znajdujące się bliżej nadawały się tylko do produkcji fajansu.

Manufaktura tomaszowska była spółką rodzinną. Oprócz właściciela Franciszka Mezera, finansowo zaangażowany był tam jego młodszy brat – Michał, jak również szwagier Tadeusz Ziaiński.

Po bezpotomnej śmierci, w bardzo młodym wieku Aleksandra Zamoyskiego, jego działalność kontynuował młodszy brat - XII. ordynat – Stanisław Kostka Zamoyski (1775 – 1856), którego żoną była Zofia z Czartoryskich Zamoyska (córka Izabelli Czartoryskiej z Puław)

Po pierwszym rozbiorze Polski, część Ordynacji Zamojskiej, w tym i Tomaszów znalazła się w części zaanektowanej przez Austrię. Tomaszów epoki Habsburgów, okresu kiedy założono manufakturę, liczył 2600 mieszkańców. Było to typowe, położone na ważnym szlaku komunikacyjnym, wschodnie miasteczko wielokulturowe, zamieszkałe przez Polaków, Żydów, Rusinów.

Mapa Tomaszowa Lubelskiego z 1810(?)

Zabudowania manufaktury położone były przy ulicy Lwowskiej – była to jedyna utwardzona droga w mieście - po obu jej stronach. W okresie największego rozkwitu zatrudniano tu 50 pracowników. Przez pierwsze 12 lat, do 1806 r. produkowano wyłącznie fajans. Wartość produkcji manufaktury z roku na rok wzrastała, w 1797 r. było to 96 602 złp, w 1806 r. już 142 996 złp. Wytwarzane naczynia cieszyły się sporym popytem.

W 1806 r. rozpoczęto produkcję porcelany. Być może skłoniły do tego właścicieli sukcesy działających już wtedy manufaktur w Korcu i Baranówce, zapewne też pewną rolę odegrały upodobania artystyczne Stanisława Zamoyskiego. W manufakturze produkowano serwisy i inne naczynia codziennego użytku, przedmioty dekoracyjne jak np. wazony oraz ceramikę aptieczną. Wyrobami, z których szczególnie słynął Tomaszów były filiżanki z miniaturami portretowymi - wykonanymi w technice *en griseille* - zarówno postaci historycznych jak np. królowie Kazimierz Wielki, Władysław Jagiełło czy Zygmunt Stary, ale też postaci współczesnych jak np. Stanisław Zamoyski, Napoleon I, czy car Aleksander I. Wyroby manufaktury znajdowały zbyt we Lwowie, Tarnowie, Jarosławiu, a nawet na Węgrzech, Bukowinie czy Wołoszczyźnie. Wartość produkcji manufaktury wzrastała. W ciągu trzech lat od 1807 do 1809 r. wyniosła odpowiednio od 149 313 złp, do 162 499 złp.

Dobra passa manufaktury, kiedy to już rozpoczęto produkcję porcelany, trwała zaledwie trzy lata. W lipcu 1807 r. powstało Księstwo Warszawskie, do którego w październiku 1809 r. dołączono całość trzeciego i część pierwszego zaboru austriackiego. W konsekwencji Tomaszów Lubelski znalazł się w granicach Księstwa, oddzielony granicą od złóż gliny – surowca koniecznego do produkcji porcelany. O ile przedtem należało liczyć się z kosztami samego surowca oraz jego transportu, o tyle teraz dochodziły niebagatelne koszta cła. Innym równie ważnym czynnikiem ekonomicznym było oddzielenie manufaktury od jej rynków zbytu, co również miało konsekwencje celne.

W tym okresie z kierownictwa zakładem zrezygnował Franciszek Mezer, przenosząc się do swej wsi Mosty Małe. Kierownictwo objął jego szwagier Tadeusz Ziaiński, pomagał mu Karol – syn Franciszka Mezera. Sytuacja manufaktury z roku na rok stawała się coraz gorsza, wręcz tragiczna. Już w 1810 r. wartość sprzedanych wyrobów wynosiła 56 638 złp, dalej z każdym rokiem było coraz gorzej. W 1820 r. było to zaledwie 20 218 złp. Liczne prośby do władz o pożyczkę pozostawiano właściwie bez odpowiedzi. W 1827 r. po ponad trzydziestu latach działalności manufaktura tomaszowska została zlikwidowana.

Podjęto jeszcze dwie próby jej reaktywacji. Pewne nadzieje miał Karol Mezer chcąc przenieść zakład do Przedborza – obecnie w woj. Łódzkim – niestety brak funduszy uniemożliwił ten pomysł. Drugą próbę w 1842 r. podjął Robert Wendler, były dyrektor manufaktury fajansu w Lubartowie. Jednak jego niezbyt udane poczynania finansowe skazały to przedsięwzięcie na fiasko.

Do czasów współczesnych zachowała się znikoma ilość wyrobów manufaktury tomaszowskiej, zarówno tych fajansowych jak porcelanowych. Jest to zaledwie kilka wyrobów fajansowych, kilkanaście porcelanowych filiżanek, komplet czarek ze spodkami, talerz serwisowy, 2 wazony oraz ceramika apteczna. Eksponaty te znajdują się w Muzeach Narodowych w Warszawie, Krakowie i Kielcach, w Muzeum Podlaskim w Białymstoku, Muzeum Lubelskim, Muzeum Regionalnym im. Janusza Petera w Tomaszowie Lubelskim oraz Muzeum Farmacji Uniwersytetu Jagiellońskiego Collegium Medicum w Krakowie i w kolekcji prywatnej Pana Ireneusza Szarka.

MANUFAKTURY CERAMIKI NA LUBELSZCZYŹNIE

O wystawie

Historia manufaktury w Tomaszowie Lubelskim

Historia manufaktury w Lubartowie

Historia manufaktury w Białej Podlaskiej

Historia manufaktury w Zwierzyńcu

Kolekcja Tomaszowska

Kolekcja Lubartowska

Kolekcja Białopodlaska

Publikacje

HISTORIA MANUFAKTURY W LUBARTOWIE

Historia miasta Lubartowa – pierwotnie zwanego Lewartowem- sięga połowy XVI wieku, kiedy to Piotr Firlej z Dąbrowicy, dnia 29 maja 1543 r. otrzymał od króla Zygmunta Starego przywilej, zezwalający na założenie miasta. Miasto położone na terenach wsi Łucka i Szczekarków otrzymało nazwę Lewartów, od herbu rodu Firlejów – „Lewart".

W ciągu następnych wieków miasto kilkakrotnie zmieniało właścicieli.

Dwieście lat później w połowie XVIII wieku, król August III, na prośbę ówczesnego właściciela miasta – Pawła Karola Sanguszki – potwierdził przywilejem z dnia 22 listopada 1744 r. prawa miejskie, zmieniając nazwę miasta na Lubartów oraz nadając herb. Nowa nazwa miasta nawiązywała do domniemanego protoplasty rodu Sanguszków – Lubarta. Miasto do 1839 r. było w rękach rodziny Sanguszków

III rozbiór Polski spowodował, że Lubartów znalazł się w zaborze austriackim. Od 1809 r. przynależał do Księstwa Warszawskiego, a następnie od 1815 r. do Królestwa Polskiego.

W dniu 25 czerwca 1839 roku dobra lubartowskie od Klementyny z Sanguszków Małachowskiej nabył Henryk Łubieński, finansista, przemysłowiec, wiceprezes Banku Polskiego.

W roku 1839 Henryk Łubieński zdecydował się na założenie w Lubartowie manufaktury fajansu. Współwłaścicielem był jego bratanek Paweł Łubieński. W 1841 r. jedynym już właścicielem był Paweł Łubieński, po wykupieniu udziałów swego stryja Henryka za sumę 60 000 złp. Nieruchomości wytwórni znajdowały się w stajniach oraz dawnych spichlerzach dworskich.

Przez pierwsze lata, do ok. 1843 r., manufakturę prowadził Saksończyk Robert Wendler. W dalszych latach zakładem kierował Teodor Mattschas.

Wkrótce po założeniu manufaktury, w 1845 r., dobra lubartowskie wraz z wytwornią zajęte zostały przez Bank Polski, wskutek zarzutów jakie postawiono Henrykowi Łubieńskiemu. Dotyczyły one niegospodarności i w konsekwencji strat na jakie naraził on Bank będąc jego wiceprezesem. Sytuacja finansowa zakładu była już na tyle zła, że w 1850 r. podjęto decyzję o jego likwidacji.

Kamionkowe i fajansowe wyroby lubartowskie mają swój specyficzny, niepowtarzalny styl. Wytwarzane tu talerze, talerzyki, plecione koszyki, koszyczki, wazy, wazoniki czy inne naczynia charakteryzują się jednotonową barwą – białą, szarą, kremową, brunatną, brązową w różnych odcieniach a nawet czarną. Ich interesującą, niepowtarzalną dekorację stanowią elementy plastyczne w postaci różnorodnych motywów. Wytwarzano również wyroby o charakterze rzeźby jak np. postacie ludzkie czy zwierzęta (przy czym ulubionym wzorem były psy).

MANUFAKTURY CERAMIKI NA LUBELSZCZYŹNIE

O wystawie

Historia manufaktury w Tomaszowie Lubelskim

Historia manufaktury w Lubartowie

Historia manufaktury w Białej Podlaskiej

Historia manufaktury w Zwierzyńcu

Kolekcja Tomaszowska

Kolekcja Lubartowska

Kolekcja Białopodlaska

Publikacje

HISTORIA MANUFAKTURY W BIAŁEJ PODLASKIEJ

Należącą do najstarszych, polską manufakturę fajansu założyła księżna Anna z Sanguszków Radziwiłłowa (1676 – 1746) w Białej – obecnie Białej Podlaskiej. Ogólnie przyjęta data powstania wytwórni w 1738 r. jest obecnie kwestionowana, pewne dokumenty wskazują na jej już nieco wcześniejsze istnienie. Być może w 1738 r. księżna zdecydowała się na reorganizację zakładu. Przedsięwzięcie to wpisywało się w politykę gospodarczą jaką na swych ziemiach prowadziła Anna Radziwiłłowa – była to jeszcze jedna z zakładanych przez nią różnego typu manufaktur (np. wytwórnie kobierców, manufaktury sukiennicze, stolarnie a nawet szlifiernia diamentów).

Zabudowania manufaktury mieściły się w zachodniej pierzei rynku. W budynku bezpośrednio przy rynku mieszkali pracownicy, w głębi były zabudowania wytwórni, posiadającej trzy kominy oraz dwa warsztaty. Fachowców do prowadzenie wytwórni, podobnie jak w przypadku innych manufaktur, właścicielka ściągnęła z zagranicy, znane są ich nazwiska. Byli to: Krystian Fryderyk Seydel, Juliusz Teofil Stadler, Raburg (vel Roburg) czy malarz Kuntzelman. Wśród pracowników odnaleźć można również polskie nazwiska – Jan Borysiewicz, Wojciech Naruszewicz, Michał Nawrocki czy Antoni Daniewicz. Jako malarz pracował Kibalski. Wyroby manufaktury stanowiły naczynia użytkowe typu talerze, półmiski, wazy, filiżanki jak również przedmioty „ku ozdobie". Naczynia ozdabiano motywami gałązek kwiatowych. Stosowane kolory to głównie żółty, zielony i niebieski. Naczynia z Białej sygnowano literą *B* oraz kropkami.

Najlepsze lata manufaktury to czas kiedy jeszcze księżna żyła. Po jej śmierci spadkobiercy nie dołożyli należytej staranności aby zabezpieczyć sprawne funkcjonowanie wytwórni, została w latach sześćdziesiątych XVIII wieku zlikwidowana. Do czasów obecnych zachowało się zaledwie kilkanaście wyrobów tej wytwórni. Jednak nie wszystkie, jak się obecnie ocenia, są bez wątpienia z bialskiej manufaktury. W podobny sposób sygnowano wyroby z manufaktury belwederskiej, i stąd przy niektórych naczyniach odnaleźć można znaki zapytania.

MANUFAKTURY CERAMIKI NA LUBELSZCZYŹNIE

O wystawie

Historia manufaktury w Tomaszowie Lubelskim

Historia manufaktury w Lubartowie

Historia manufaktury w Białej Podlaskiej

Historia manufaktury w Zwierzyńcu

Kolekcja Tomaszowska

Kolekcja Lubartowska

Kolekcja Białopodlaska

Publikacje

HISTORIA MANUFAKTURY W ZWIERZYŃCU

Wytwórnię fajansu w Zwierzyńcu założył w 1773 r. IX ordynat Jan Jakub Zamoyski (1716 – 1790). Sytuacja finansowa Ordynacji w tym okresie nie była najlepsza, stąd też powstanie fajansarni w Zwierzyńcu mieściło się w polityce ekonomicznej jaką dla Ordynacji przyjął ówczesny ordynat – uprzemysłowienie. Przypuszczać można, że wpływ na tę decyzję miał też król Stanisław August Poniatowski, którego siostra Ludwika z Poniatowskich, była żoną Jana Jakuba. Kierownictwo manufaktury objął kapitan Potz, z którym odpowiednią umowę podpisał J. Zamoyski w 1772 r. w Tulczyku na Węgrzech. Na mocy podpisanej umowy Potz zobowiązany był też do wyuczenia zawodu dwóch młodych chłopców. Z początkiem 1773 r., po przybyciu Potza, rozpoczęto prace nad budową manufaktury. Była to niewielka wytwórnia, gdzie zatrudniano kilka osób. Z danych zachowanych w archiwaliach znane są nawet nazwiska zatrudnionych tam pracowników oraz ich zarobki. I tak kapitan Potz zarabiał 1000 zł rocznie. Pracownicy warsztatowi zarabiali od 28 do 54 zł miesięcznie, zależnie od swych umiejętności, zaś pomocnicy otrzymywali 12 zł miesięcznie. Wśród nazwisk związanych z manufakturą odnotowano obcokrajowców - Arseniusza Germana (malarza) i Andrysa Brahama, jak również Polaków – Walentego Turowskiego, Józefa Wisinkiewicza, Wojciecha Reykowskiego oraz Karkulewskiego (imię nieznane). Pomimo tak szczegółowych danych które się zachowały, nie jest znany powód likwidacji manufaktury już w 1775 r. Prawdopodobnie zaważyły względy ekonomiczne – produkcja nie była opłacalna, zaspakajała tylko potrzeby Ordynacji. Nie znane są wyroby pochodzące z tej wytwórni, brak ich w muzealnych kolekcjach. Jedynie można domniemywać, że kafle z których budowano piece w pałacu w Klemensowie pochodziły ze Zwierzyńca.

← Historia manufaktury w Białej Podlaskiej

Historia manufaktury w Zwierzyńcu

Kolekcja Tomaszowska →

MANUFAKTURY CERAMIKI NA LUBELSZCZYŹNIE

O wystawie

Historia manufaktury w Tomaszowie Lubelskim

Historia manufaktury w Lubartowie

Historia manufaktury w Białej Podlaskiej

Historia manufaktury w Zwierzyńcu

Kolekcja Tomaszowska

Kolekcja Lubartowska

Kolekcja Białopodlaska

Publikacje

KOLEKCJA TOMASZOWSKA

MANUFAKTURY CERAMIKI NA LUBELSZCZYŹNIE

O wystawie

Historia manufaktury w Tomaszowie Lubelskim

Historia manufaktury w Lubartowie

Historia manufaktury w Białej Podlaskiej

Historia manufaktury w Zwierzyńcu

Kolekcja Tomaszowska

Kolekcja Lubartowska

Kolekcja Białopodlaska

Publikacje

KOLEKCJA LUBARTOWSKA

MANUFAKTURY CERAMIKI NA LUBELSZCZYŹNIE

O wystawie

Historia manufaktury w Tomaszowie Lubelskim

Historia manufaktury w Lubartowie

Historia manufaktury w Białej Podlaskiej

Historia manufaktury w Zwierzyńcu

Kolekcja Tomaszowska

Kolekcja Lubartowska

Kolekcja Białopodlaska

Publikacje

KOLEKCJA BIAŁOPODLASKA

← Kolekcja Lubartowska

Kolekcja Białopodlaska

Publikacje →

MANUFAKTURY CERAMIKI NA LUBELSZCZYŹNIE

O wystawie

Historia manufaktury w Tomaszowie Lubelskim

Historia manufaktury w Lubartowie

Historia manufaktury w Białej Podlaskiej

Historia manufaktury w Zwierzyńcu

Kolekcja Tomaszowska

Kolekcja Lubartowska

Kolekcja Białopodlaska

Publikacje